

Några tankar utifrån Kvartett 2:s möte 16.4.

Inför mötet hade vi läst Ingemar Pörns artikel "Enhet och mångfald i vetenskaperna" samt Gunilla Hallerstedts översättning av boken "Les Indomptables" av G Raimbault och C Elia-cheff som Gunilla gett titeln "Anorexins figurer. De otämjbara".

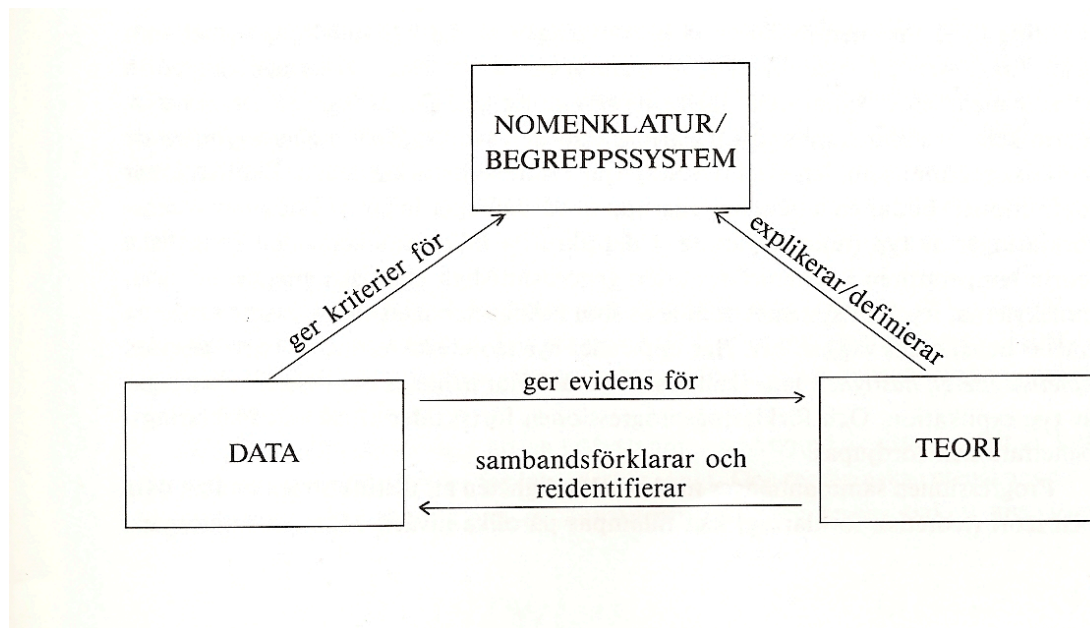
Ett tema i boken var att anorektiker gör motstånd mot alla försök att göra det möjligt för dem att förstå – och därmed också acceptera – just sitt lidande. De är otämjbara i meningen att de avvisar varje försök att få dem in i en konventionell behandlingssituation. Detta gör att behandlingen – om man får kalla den så – inte består av fysisk påverkan utan försök att skapa en relation genom vilken patienten kan finna fram till en förståelse av sin situation. Då de data som man då måste använda sig av är förnekade av patienten blir kunskapsfrågan ett svart hål.

Vad är då det empiriska materialets plats? Hur kan detta göras synligt för att bidra till en förståelse av problematiken? Detta är faktiskt ett vanligt problem inom vetenskapen. Alla experiment och laboratorieförsök syftar till att göra data "synliga" och klarlagda så att de kan ingå i ett kunskapsbygge. Om detta inte är möjligt och om data "förnekas" eller förklaras irrelevanta är man ställd. Detta blev, som jag ser det, utgångspunkten för vårt samtal.

Vi var överens om att kunskap inte är det empiriska materialet i sig utan en social – och huvudsakligen språklig – konstruktion som inkluderar detta. Vetenskapen har då funktionen att frambringa och pröva kunskapsanspråk – det vill säga sådana språkliga konstruktioner kring empiriskt material som blir användbara i vårt samhälle för att främja enskilt liv och social överlevnad. Stora ord – men nödvändiga i detta sammanhang. De kunskapskonstruktioner som skapas traderas till kommande generationer. De är en slags "allmänning" som vi alla har anledning att vårda och "överlämna" till eftervärlden.

Vi kan därför tänka oss existensen av "falska" kunskapsanspråk som medför lidande och olycka om de tillämpas (jämför anorektikern). Vi kan också tänka oss fördomsfulla och ogiltiga kunskapsanspråk som medför svårigheter att komma fram till mer relevanta sådana eftersom de tar upp den energi och det engagemang som skulle krävas för att komma till rätta med allvarliga frågor. Vi kan tänka oss kunskapsanspråk som driver fram en olämplig maktutövning som är destruktiv för samhället. Vi kan också tänka oss pregnanta och konstruktiva kunskapsanspråk som visar sig vara av värde i vårt enskilda eller sociala liv genom att de belyser något vi tidigare inte tänkt oss eller ersätter förlegade kunskapsstrukturer som visat sig olämpliga och missvisande.

Enligt Pörn är det karaktäristiska målet för vetenskapen att pröva utsagor mot ett verkligt skeende (deduktion) eller att använda sig av datamaterialet för att formulera nya kunskapsanspråk (induktion). Han utgår då från en modell som presenterats av Paul Snyder. Denna modell överensstämmer i stort med den konventionella klassificeringen i ontologi, epistemologi och evidens. Det finns förstås ingen exakt överensstämmelse mellan respektive begrepp men i stora drag behandlar Pörn alla dessa tre områden utifrån Snyders modell.

Det centrala i modellen är för mig inte boxarna utan vad som står på pilarna. Där visas hur språket och det i boxarna bestämda innehållet används för att knyta samman varandra. Jag uppfattar det så att vetenskapen genom att använda sig av dessa processer skulle kunna göra det möjligt att skilja olika kunskapsanspråk från varandra. Om dessa processer ger motstridiga resultat uppstår anomalier, motexempel och bristande användbarhet – som i sin tur kan medföra risk för en upplösning av kunskapsallmanningen och därmed mänskligt lidande.

Det vetenskapliga arbetet kompliceras – men görs också möjligt – genom språkets mångtydighet. Moment som ingår i en typ av förklaring och kunskapsanspråk kan enligt Pörn medföra observationer och nya data som i sin tur kräver sin förklaring. Därmed blir resonemangen alltid "flytande" och obestämbara. Det finns alltid möjligheter till nya, annorlunda och tänkbara analyser som gör att anspråken inte behöver accepteras.

En lösning på detta dilemma har framlagts av Isabelle Stenger. Enligt henne finns det ingen "verklighet" där ute som väntar på att bli upptäckt. Det sker snarare under kunskapsbildningsprocessen en utveckling av språket som gör att vi kan samspeja med var-

andra och med vår omvärld på ett allt mer sofistikerat sätt och upptäcka allt fler möjligheter och utvecklingslinjer.

Intressant nog verkar hennes beskrivning av denna universella kunskapsbildning motsvaras av den beskrivning som allmänt används av den utveckling som sker på ett personligt plan och i det enskilda mänskliga tänkandet. I människans tänkande sker det enligt psykologin en progression från det enkla till det allt mer komplexa som stimuleras och påverkas av diskurserna i omvärlden och av de interaktioner man deltar i.

Jag menar exempelvis att den progression som beskrivs av Weitzel som grund för hans och Ingleharts diagram över resultaten av WorldValuesStudy är en naturlig utvecklingsriktning för all personlig som gemensam kunskapsutveckling. I hans beskrivningar återfinner jag också de processer som framgår av Snyders modell. Problemet är att sådana analyser blir oerhört komplexa när det handlar om interaktioner och interaktionsmönster.

Det påstås exempelvis i den forskning med datorsimulering som pågår kring "Swarm Intelligence", dvs vad som blir konsekvensen av samspelet mellan enskilda självständiga aktörer, att det är närmast omöjligt att "räkna ut" resultatet av samspelet utifrån de interaktiva principer aktörerna tillämpar. Omvändningen gäller också. Det är närmast omöjligt att från slutresultatet av det interaktiva samspelet – exempelvis myrstacken – räkna ut vilka interaktiva principer som gjort den möjlig.

Man kan endast göra en rimlighetsbedömning utifrån en slags simulering – dvs en tankeprocess som kallas abduktion. En sådan blir möjlig först om man till sitt förfogande har relevanta och möjliga väsensförklaringar av hur det kan bli som det blir när man gör som man gör. Denna komplexitet gör att individens försök att förstå samspelet och anpassa sig till det kommer till korta om omvärlden inte hjälper till. Det förefaller mig därför vara så att man, när vi som samhälle och individer närmar sig allt mer komplexa samspelsfenomen, blir vi allt mer beroende av de gemensamma språkliga konstruktionsnernas karaktär och kvalitet för att klargöra kopplingen mellan vad vi gör och vad som händer.

Det enda medel vi har för att kunna göra en sådan koppling när det gäller mänsklig samverkan är språket. Därför måste kunskapsanspråken kopplas till analyser av språket självt och dess användning. Man hamnar då i en allt mer abstrakt sfär där man med hjälp av språket talar om språket som i sin tur talar om språkandet. Det är mycket möjligt att sådana frågor blir så abstrakta och komplexa att det finns en gräns för vilka kunskapsanspråk som kan göras utan att man hamnar i cirkelbevis.

Ett konkret exempel på när dessa analyser blir omöjliga för en enskild individ att klara av är det "språkliga svarta hål" kring anorektikern som vi talade om. Obegripligheten skapar oro, ångest och smärta som återskapas varje gång mönstret upprepas. Om de "data" kring mänskliga samspel som det handlar om är omöjliga att återskapa och "simulera" på grund av den smärta bilderna vållar så kan man heller inte tillsammans med

individerna bygga upp realistiska föreställningar som på ett rimligt sätt identifierar och sambandsförklarar de händelser man är med om.

Men detta är bara spekulationer. Det är alltid svårt att undvika att dra förhastade slutsatser och snabbt förklara det obegripliga. Jag menar att vi för denna typ av frågeställningar saknar en pregnant nomenklatur/ begreppssystem som förklarar och definierar denna observation (det svarta hålets uppkomst och den blockering som uppstår genom ångesten – vilken ångest och varför). Min förklaring behöver kompletteras och revideras genom nya förklaringar som bygger på nya begrepp som i sin tur måste uppfinnas osv i en oändlig kedja.

Bakom framväxten av sådana begreppssystem och nomenklatoriska system finns i sin tur olika "berättelser" av hur det blir som det blir som är accepterade i samhället. Dessa bildar den topik som är möjlig för vetenskapsmannen att använda sig av. Dessa berättelser utvecklas ur människors kreativitet och fantasi där man speglar och ger analogier till vad man tidigare vetat (lilla s som jagar stora S). I fransk kultur är därför kanske berättelser om Antigone, som användes i den franska boken, en lämplig referens även om jag tvivlar på att det är praktiskt att i kunskapsbildningsprocessen använda sig av redan föråldrade konstnärliga verk. Men det blir förstås en fråga för det fortsatta arbetet i kvartetten.

Bengt-Åke

Referenser

Raimbault G, Eliacheff C (1995): Anorexins figurer. De otämjbara. [Les Indomptables, Paris, 1988]. Opubl översättning av Gunilla Hallestedt.

Pörn I (1985): Enhet och mångfald i vetenskaperna. Helsingfors: Sphinx – Årsbok från Finska Vetenskapsakademien LXII 1985. Serie B Sarja